

Сергій Горбань,
м. Кременчук

УДК371.315.7:7.071.5

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ХУДОЖНИКІВ САКРАЛЬНОГО ЖИВОПISУ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

В статтє дано определение понятия «профессиональная компетентность» художника сакральной живописи и названы ее составляющие. Дано краткое описание инновационных технологий обучения будущих художников сакральной живописи. Представлены принципы формирования профессиональной компетентности будущих художников сакральной живописи.

Ключевые слова: *художник сакральной живописи, компетентность, инновационные технологии обучения, принципы.*

The article defines the professional competence of the artist's sacred art and its components are defined, briefly describe the innovative technologies of training future artists sacred painting, presented the principles of formation of professional competence of future artists of sacred art.

Key words: *painter of sacred art, expertise, innovative teaching technologies, principles.*

Необхідність відновлення історичних храмів і будівництва нових, оздоблення їх іконами та настінними розписами, оформлення сучасних церковних інтер'єрів потребує підготовки високопрофесійних фахівців у сфері сакрального живопису.

На сьогодні спеціаліст у цій галузі повинен володіти поглибленим рівнем знань в сфері сакрального живопису, богослов'ї, історії церкви, техніці та технології різних художніх матеріалів, композиції, розуміти основи та історію архітектури; володіти навичками науково-дослідницької роботи, вербальними та невербальними засобами спілкування з оточуючими, зокрема за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, вільно орієнтуватися в інформаційних потоках. Окрім вищесказаного, такий спеціаліст має вміти вирішувати соціальні питання ділового та організаційного характеру.

Сучасні вимоги до професійної підготовки художників сакрального живопису потребують впровадження у процес їхньої професійної підготовки компетентнісного підходу, що передбачає підготовку фахівця, який розуміє професійні та життєві завдання, здатного їх розв'язувати та перетворювати соціальне середовище і власну професійну діяльність, застосовуючи раніше отримані знання, творчі вміння та навички.

Поняття «професійна компетентність» розпочали активно вживати як термін у 80-ті рр. ХХ століття. Активно його вживали у власних працях Ю. Бабанський, В. Сластьон і вважали його складником професіоналізму. В контексті системного підходу професійну компетентність визначають як певну систему, що інтегрує знання, вміння, навички, професійно значущі якості особистості, які забезпечують виконання особистих професійних зобов'язань [1].

Професійну компетентність майбутнього художника сакрального живопису пропонуємо визначати як інтегративну якість особистості живописця, що сформувалася у процесі навчання в професійно-творчому середовищі, розвивається та вдосконалюється під час практичної професійної діяльності та забезпечує його професійну реалізацію у вірності церковно-історичній культурі іконописного мистецтва і мистецтва створення сакральних просторів, духовним витокам, художньо-естетичним цінностям, стилістичним традиціям Православної церкви.

З огляду на основні види діяльності художника сакрального живопису (професійно-творчу, науково-дослідну, художньо-просвітницьку), до складників його професійної компетентності зараховують:

– *особистісно-індивідуальну компетентність*, що відображає професійно-спрямовані переконання, цінності, потреби, вольові риси особистості художника, мотиви професійної діяльності, вміння досягати поставленої мети під час виконання професійно-творчих завдань (як виконавчих, так і авторських), завдань художньо-просвітницької та науково-дослідницької діяльності й вміння свідомо контролювати та оцінювати результати власної діяльності та рівень професійно-творчого розвитку;

– *художньо-естетичну компетентність*, що містить конкретний обсяг церковно-історичних знань, історію церковного живопису та твори видатних художників, знання про ідейну значущість сакральних символів, принципи їх використання та художнє втілення, а також передбачає готовність використовувати знання у власній творчій діяльності та художньо-просвітницькій діяльності та наявність вмінь і навичок художньо-естетичного сприймання, аналізу та інтерпретації творів сакрального мистецтва, згідно з церковними канонами та авторським задумом, розумінням єдності форми та змісту в образному строї іконопису, архітектурі храму, сакральному просторі. Художньо-естетична компетентність полягає у формуванні потреби отримувати нові знання, розвивати світогляд і сприяти самовираженню в художньо-творчій діяльності;

– *художньо-практичну компетентність*, що охоплює оволодіння знаннями, вміннями та здібностями, необхідними для створення об'єктів сакрального живопису як у виконавчому, так і авторському виконанні, передбачає оволодіння засобами, технікою і технологією академічного та церковного Православного живопису в різних стилях, навичками художньо-творчої роботи (як виконавчих, так і авторських) із зануренням у Православну культуру сакрального мистецтва. Цей вид компетентності можна пов'язати з професійною майстерністю художника сакрального живопису, яку він безперервно вдосконалює завдяки власним неперервним зусиллям, свідомій спрямованості професійної діяльності;

– *дослідницьку компетентність*, що відображає наявність уявлень про актуальні напрями досліджень та розуміння філософських концепцій у сфері сакрального мистецтва, історії православного іконопису, передбачає розуміння спеціалістом основних методологічних принципів наукового дослідження та застосування їх на практиці, оволодіння методами наукового дослідження і вміннями теоретично обґрунтовувати та експериментально перевіряти висунуту ідею в межах досліджуваної проблеми, аналізувати результати власної науково-дослідницької діяльності, робити необхідні висновки. Дослідницька компетентність, пов'язана з науково-дослідною діяльністю художника сакрального мистецтва;

– *комунікативну компетентність*, що знаходить вияв у системі знань та вмінь взаємодії з оточуючими, передбачає здатність розуміти та приймати культуру інших країн і розвиненість умінь професійного спілкування та діяльності в групі, оволодіння навичками здійснення ефективного професійного спілкування іноземною мовою, вміннями переконувати, аргументувати, будувати докази, аналізувати, встановлювати міжособистісні зв'язки, обирати ефективний стиль спілкування за різних ситуацій, організовувати та підтримувати діалог, вміннями вести наукову дискусію, аргументовано відстоювати току зору, а також передбачає здатність до пошуку взаємоприйняттого балансу інтересів бізнес-партнерів та уникнення конфліктів;

– *інформаційну компетентність*, що означає вільну орієнтацію в інформаційних потоках та охоплює систему знань, умінь та здібностей фахівця з пошуку, аналізу, відбору, оброблення, передачі та зберігання необхідної інформації за допомогою будь-яких інформаційних засобів, зокрема новітніх інформаційних технологій, передбачає конструктивні вміння композиційного впорядкування знань під час роботи з науковою та мистецтвознавчою літературою, архівними матеріалами, оволодіння вербальними та невербальними засобами спілкування з іншими людьми за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Формування професійної компетентності майбутнього художника сакрального живопису здійснюється у процесі навчально-пізнавальної діяльності особистості за умови накопичення системи теоретичних знань і художніх умінь, що постає фундаментом, базою для подальшого професійного становлення, успішної самореалізації.

Професійна підготовка художника як творчої особистості містить певне протиріччя. З одного боку, система вищої художньої освіти має озброїти випускників необхідними знаннями, вміннями і професійними навичками, визначити головні прийоми і передати досвід попередніх поколінь, а з іншого – якщо майбутній художник лише засвоїть викладені йому знання та вміння, то він ризикує на все життя залишитися «учнем свого майстра». Для того, щоб стати справжнім творцем, він повинен певним чином порушувати класичні принципи, порушувати канони, йти всупереч думці відомих майстрів, знайти власний стиль [2].

Подолати означене протиріччя, на думку науковців, можна за допомогою впровадження у ВНЗ інноваційні технології навчання, які покликані сприяти становленню системи поглядів і мотивів, розвитку художнього мислення, активізації творчого потенціалу, формування особистісної культури, ціннісної свідомості майбутнього фахівця, але повинні реалізовуватись через дбайливе ставлення до культурних традицій, академічної художньої освіти, системи духовних цінностей, які сформувалася у вітчизняному мистецтві за минулі століття.

Інноваційні технології навчання майбутніх художників сакрального живопису визначаємо як комплекс методів, засобів і форм організації професійної підготовки, що ґрунтуються на культурній спадкоємності. Вони зорієнтовані на розвиток професійно-творчої особистості майбутнього художника і охоплюють процес навчання, забезпечуючи активний характер взаємодії учасників навчального процесу, а також гарантують досягнення поставленої мети (формування професійної компетентності) під час підготовки майбутніх фахівців.

З метою максимального наближення майбутнього фахівця до реальної професійної діяльності та залучення його до розв'язання професійно-спрямованих завдань (спочатку виконавського, а потім творчого характеру), набуття досвіду фахової діяльності, формування навичок як самостійної, так і групової творчої роботи запропоновано використовувати такі інноваційні технології: інновації – *модернізації* (технології програмованого навчання) та інновації – *трансформації* (технології проблемного навчання, ситуаційного навчання (кейс-метод), проектні технології, інформаційно-комунікаційні технології; технологія портфоліо).

Застосування технології програмованого навчання дає змогу за рахунок організації поетапного засвоєння майбутніми художниками сакрального живопису теоретичного навчального матеріалу і формування репродуктивних умінь та навичок під час виконання практичних професійно-орієнтованих завдань (переважно виконавчого характеру) активізує пізнавальну діяльність студентів, формує спонукальні мотиви до опанування обраної професії, а також закладає підґрунтя для подальшого професійно-творчого розвитку і самовдосконалення.

Реалізація технологій проблемного та ситуаційного навчання та проектних технологій передбачає виконання вправ і моделювання ситуацій, пов'язаних з реальною професійною діяльністю, проблемами, протиріччями та невідповідностями, які можуть виникати при цьому, навчають та надають можливість майбутньому фахівцю реально діяти, проявити не лише індивідуальність, а й збагатити її. Виконання індивідуальних або групових проектів дає змогу підготувати майбутніх фахівців до комплексного виконання професійних функцій, розвиває пізнавальні навички, креативне мислення, здатність до взаємодії та рольової діяльності, вміння шукати та опрацьовувати необхідну інформацію тощо. Завдяки цьому зростає мотивація до навчання, формується відповідальність за прийняті рішення та виконані професійні дії.

Інформаційно-комунікаційні технології стимулюють пізнавальну мотивацію студентів, формують систему знань, умінь і здібностей фахівця з пошуку, оброблення, передачі та зберігання професійно значущої інформації (наукової, мистецтвознавчої, релігійної, архівної). Також вони формують вміння та навички спілкування вербальними та невербальними засобами з іншими людьми під час виконання групових проектів і є одним із інструментів професійної діяльності майбутнього фахівця.

Завдяки технології портфоліо можна позитивно впливати на мотивацію студента для здійснення його професійного розвитку, забезпечувати наступність різних етапів процесу

професійної підготовки та комунікацію між його учасниками, а також формувати навички оцінювання результатів власної навчальної та професійної діяльності.

З огляду на те, що принципи за походженням є теоретичним узагальненням практики, виникають з досвіду практичної діяльності та мають об'єктивний характер [3], до принципів професійної підготовки майбутніх художників сакрального живопису зараховано принципи, що активізують їх пізнавально-творчу діяльність, а саме: інноваційності, культурологічності, відповідності навчально-пізнавальної діяльності характеру практичних завдань, поєднання індивідуальних та колективних форм навчання, історичної спадкоємності поколінь (принципи організації професійної підготовки), послідовності та систематичності, єдності теорії та практики, професійно-творчої спрямованості, контекстного навчання, персоніфікації й співтворчості, рефлексивності (принципи навчання).

Принцип інноваційності передбачає: знання про нововведення у вищій освіті, закономірності, принципи й умови ефективного перебігу інноваційних процесів, сутність, структуру та особливості інноваційної професійно-педагогічної діяльності, етапи, способи та форми її здійснення, специфіку сучасних педагогічних технологій; впровадження новітніх досягнень науки, техніки, технологій у зміст, методи, методіку; реалізацію ефективних педагогічних й інформаційних технологій; трансформацію і розвиток ініціатив; створення сприятливих умов для педагогічної творчості, розвиток варіативності освіти. Цей принцип реалізують через систему вдосконалення та модернізації змісту, форм і методів навчально-виховного процесу.

Принцип культурологічності в контексті нашого дослідження передбачає розгляд процесу професійної підготовки майбутнього фахівця православної культури крізь призму сприйняття його як невід'ємної частини світової культури, духовно-практичної основи розвитку особистості; розуміння студентами християнської віри як культууроформуючого чинника в історії українського народу; розуміння особливостей духовної культури і традицій українського народу та толерантне ставлення до ідей і духовних цінностей інших народів і вірувань [4].

Принцип відповідності навчально-пізнавальної діяльності характеру практичних завдань передбачає наближення навчально-пізнавальної діяльності до реальної професійної діяльності художників сакрального живопису, що вимагає лише наявності теоретичних знань формування та вдосконалення професійних і практичних вмінь (формування професійної майстерності при виконанні творчих завдань виконавського і творчого характеру) через духовне прилучення, єдність сприйняття релігійних образів, а й їх творення, синтез наукових знань і багатовікового досвіду сакрального мистецтва тощо.

Принцип поєднання індивідуальних і колективних форм навчання передбачає організацію навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців, де виконання колективних форм роботи (розроблення проектів, виконання кейсів) передбачає врахування індивідуальних особливостей та можливостей майбутніх художників сакрального живопису. Реалізація цього принципу дає змогу індивідуалізувати навчально-пізнавальну діяльність кожного студента, сприяє взаємному навчанню, обміну знаннями під час виконання індивідуальних і колективних завдань, формує вміння виконувати професійно-творчі завдання як індивідуально, так і у команді, аналізувати, узагальнювати і творчо використовувати інформацію, отриману з різних джерел; формує здатність до рефлексії, вміння виправляти помилки.

Принцип історичної спадкоємності поколінь художників сакрального живопису передбачає збереження системи послідовного навчання майстерності, виховання вірності традиційним духовним та художньо-естетичним цінностям, розвиток художньо-творчої діяльності майбутніх художників як носіїв сакрального мистецтва в різних його видах (іконопису, монументального живопису).

Реалізація творчих проектів передбачає наявність у художника системи знань з біблійної історії, розуміння історичного розвитку стильових течій, традиційної системи церковного розпису та загальних принципів композиції, анатомії, технік і технологій (історичних і сучасних), художніх матеріалів, які застосовують художники-живописці. Таким чином, навчання

майбутніх художників сакрального живопису має ґрунтуватись на принципі послідовності та систематичності, що передбачає реалізацію професійної підготовки так, що діяльність майбутніх фахівців була логічним продовженням раніше проведеної роботи, забезпечуючи перехід від простих до більш складних форм діяльності.

Принцип єдності теорії та практики передбачає необхідність оволодіння певними теоретичними знаннями, без яких неможливо розв'язати поставлені завдання професійного характеру; здатність поєднувати знання з декількох навчальних дисциплін. Окреслений принцип визначає зміст навчання, реалізується за допомогою встановлення міжпредметних зв'язків у змісті навчання, наближаючи навчальну діяльність до професійної, зокрема засобами інноваційних технологій.

Принцип професійно-творчої спрямованості у формуванні професійної компетентності майбутніх художників сакрального живопису передбачає формування стійкого інтересу до професії на засадах розвитку схильностей, здібностей майбутніх фахівців і мотивів, виражених в усвідомленості значущості обраної професії. Цей принцип передбачає, що професійно-творча підготовка майбутніх художників сакрального живопису має застосовувати контекст їх майбутньої професійної діяльності.

Принцип контекстного навчання, на думку А. Вербицького [5], передбачає моделювання змісту, форм та умов професійної діяльності, забезпечуючи особистісне включення студента у навчальну діяльність, наступність традиційних і нових педагогічних технологій, діяльнісний характер, а також динамічність процесу професійної підготовки.

Принцип персоніфікації та співтворчості в контексті нашого дослідження передбачає саморозвиток, самовдосконалення, самореалізацію майбутнього художника сакрального живопису, міжособистісну і групову продуктивну взаємодію при розробці та виконання групових проектів.

Принцип рефлексивності визначає усвідомленість студентами змісту, способів власної практичної (професійно-творчої, науково-дослідної, художньо-просвітницької) діяльності та особистісних змін щодо рівня професійної компетентності.

Вважаємо, що лише цілісне застосування означених принципів надасть можливість успішно запровадити технології інноваційного навчання у програму професійної підготовки майбутніх художників сакрального живопису та забезпечити формування їхньої професійної компетентності.

Формування професійної компетентності відбувається через реалізацію індивідуальних і колективних творчих проектів. Їх розроблення передбачає використання інформаційно-комунікаційних технологій як інструменту професійної діяльності, створення презентаційного портфолію, що може містити роботи майбутнього фахівця, характеристики ставлення студента до різних видів діяльності, представлені науково-педагогічними працівниками, потенційними роботодавцями, керівниками практик та інших.

Таким чином, виокремлені принципи і педагогічні умови є підґрунтям для розроблення структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутнього художника сакрального живопису засобами інноваційних технологій.

Використані літературні джерела

1. Чапрак М. Сучасні тенденції формування професійної компетентності майбутніх педагогів [текст] / М. Чапрак, С. Котова // Современные вопросы мировой науки. – 2010. – 258 с.
2. Фомічова Н. Індивідуальність як інтеграційна характеристика творчого потенціалу живописця і завдання її формування в мистецькому ВНЗ [текст] / Н. Фомічова // Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент : зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 5. – Режим доступу: http://zbirnik.mixmd.edu.ua/2010_5_ua. – Назва з екрана.
3. Осадчий В. В. Система інформаційно-технологічного забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів в умовах педагогічного університету [текст] : монографія / В. В. Осадчий ; за ред. С. О. Сисоевої. – Мелітополь : Вид. буд. ММД, 2012. – 420 с.

4. Бех І. Д. Психологічні засади побудови виховного простору особистості [текст] / І. Д. Бех // *Личность в едином образовательном пространстве: сборник научных статей Международного образовательного форума.* – Ч. 1. – 2010. – 240 с.
5. Вербицкий А. А. Компетентный подход и теория контекстного обучения [текст] / А. А. Вербицкий. – М. : ИЦ ПКПС. – 2004. – 84 с.
6. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології [текст] : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – Київ : Академвидав, 2004. – 352 с.
7. Козак Л. В. Дослідження інноваційних моделей навчання у вищій школі [текст] / Л. В. Козак // *Освітологічний дискурс.* – 2014. – № 1 (5). – С. 95–106.
8. Гусева П. В. Формирование мастерства будущих художников палехской иконописи в высшей профессиональной школе [текст] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Гусева Полина Вадимовна. – СПб., 2012. – 183 с.
9. Деревицкая А. В. Развитие художественно-проектной компетенции студентов колледжа в условиях гуманоориентированного образования [текст] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Деревицкая Анна Владимировна. – Челябинск, 2013. – 186 с.
10. Слостенин В. А. Психология и педагогика [текст] : учеб. курс / В. А. Слостенин. – М. : Юрайт, 2013. – 543 с.

Bibliography

1. Chaplak M. Suchasni tendentsii formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh pedahohiv [tekst] / M. Chaprak, S. Kotova // *Sovremennye voprosy mirovoi nauky.* – 2010. – 258 s.
2. Fomichova N. Indyvidualnist yak intehratsiina kharakterystyka tvorchoho potentsialu zhyvopystsia i zavdannia yii formuvannia v mystetskomu VNZ [tekst] / N. Fomichova // *Mystetska osvita: zmist, tekhnolohii, menedzhment* : zb. nauk. pr. – 2010. – Vyp. 5. – Rezhym dostupu: http://zbirnik.mixmd.edu.ua/2010_5_ua. – Nazva z ekrana.
3. Osadchyi V. V. Systema informatsiino-tekhnolohichnoho zabezpechennia profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv v umovakh pedahohichnoho universytetu [tekst] : monohrafiia / V. V. Osadchyi ; za red. S. O. Sysoievoi. – Melitopol : Vyd. bud. MMD, 2012. – 420 s.
4. Bekh I. D. Psykholohichni zasady pobudovy vykhovnoho prostoru osobystosti [tekst] / I. D. Bekh // *Lychnost v edynom obrazovatelnom prostranstve: sbornyk nauchnykh statei Mezhdunarodnoho obrazovatelnoho foruma.* – Ch. 1. – 2010. – 240 s.
5. Verbytskyi A. A. Kompetentnostnyi podkhod y teoryia kontekstnoho obuchenya [tekst] / A. A. Verbytskyi. – M. : YTs PKPS. – 2004. – 84 s.
6. Dychkivska I. M. Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii [tekst] : navch. posib. / I. M. Dychkivska. – Kyiv : Akademvydav, 2004. – 352 s.
7. Kozak L. V. Doslidzhennia innovatsiinykh modelei navchannia u vishchii shkoli [tekst] / L. V. Kozak // *Osvitolohichni dyskurs.* – 2014. – № 1 (5). – S. 95–106.
8. Huseva P. V. Formyrovanye masterstva budushchyykh khudozhnykov palekhskei ykonopysy v vysshei professyonalnoi shkole [tekst] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.08 / Huseva Polyna Vadymovna. – SPb., 2012. – 183 s.
9. Derevytskaia A. V. Razvytye khudozhestvenno-proektnoi kompetentsyy studentov kolledzha v usloviakh humannooryentirovannogo obrazovaniya [tekst] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.08 / Derevytskaia Anna Vladymyrovna. – Cheliabynsk, 2013. – 186 s.
10. Slastenyn V. A. Psykholohyia y pedahohyka [tekst] : ucheb. kurs / V. A. Slastenyn. – M. : Yurait, 2013. – 543 s.